

BENKŐ MIHÁLY

ARANYMASZKOS ÓSMAGYAR VEZÉRSÍR

A KOROBCSINÓI LELETRŐL (A DNYEPER KÖZÉPSŐ FOLYÁSÁNÁL)

1989-ben, gátépítés közben Korobcsinónál (Dnyepropetrovszki terület, Krinicski járás, Ukrajna) lovas sírt hoztak a felszínre és dúltak fel a gátépítők. Bár számos lelet eltűnhetett a régészek helyszínre érkezése előtt, a gazdagnak látszó sír tudományos világ számára ismertté vált leletei jelentősnek tűnnek a magyar őstörténet szempontjából. A korobcsinói ezüst szablya hüvelyszáj veret eddig az első ilyen jellegű publikált délkelet-európai sztyeppei lelet, amelynek pontos párhuzamait tárták fel a kárpát-medencei magyar honfoglalás kori temetőkben. A sírból arany szem- és szájlémezek társaságában előkerült az eddig egyetlen ősmagyar sírból származó, valószínűleg selyemre varrott, teljes arcot fedő arany halotti maszk. Minden jel arra utal, hogy az i. sz. IX. század közepére sztyeppei nagyhatalommá vált ősmagyar nép egyik vezérét temethették el a Dnyeper-vidéki jelöletlen sírban.

Kulcsszavak: aranymaszk, Korobcsinó, ősmagyar, vezérsír

Nagy jelentőségű régészeti leletet adott közre az *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*-ben két ukrán szerző: L. N. Csurilova és O. M. Prihodnyuk.¹ 1989-ben, gátépítés közben Korobcsinónál (Dnyepropetrovszki kerület, Krinicski járás) gazdag lovas sírt hoztak a felszínre és dúltak fel a gátépítők. A következő tárgyakat szállították be a bejelentés napján a dnyepropetrovszki múzeumba: aranyozott ezüst tál és csésze; szablya; a szablya tokjának szájrészéről egy ezüstveret; egy-egy arany és ezüst karperec; öt kerek préselt aranylemez; egy négyszögletes aranylemez és egy téglalap alakú aranylemez kettős véggel. A sír hitelesítésekor a múzeum munkatársai a következő tárgyakat találták a helyszínen: arany maszk, arany szablyahüvely veret, vaskengyel, két vas nyílhegy és agyagkancsó töredéke. A falu lakói 5 további kerek préselt aranylemezt adtak át a múzeum munkatársainak. Elbeszélésük szerint a földmunka során több agyagedény elpusztult. Néhány embercsont és lócsont is előkerült a hitelesítés során.

Nem tudhatjuk, hány tárgy és milyen tárgyak tűnhettek el a sír felszínre kerülé-

¹ O. M. Prihodnyuk—L. N. Churilova: The Korobchino find (Ukraine) and some problems of the Hungarian ethnogenesis. *ActaArch* LIII (2002) 1/3, 183—195.

se és a hitelesítés között. A szablyát például eltörték és reszelővel vágták szét.² Ennek ellenére, az igen gazdagnak látszó sírnak a tudomány számára ismertté vált leletei nagy jelentőségűnek tűnnek a magyar őstörténet szempontjából. (A 24 fennmaradt lelet közül 19 készült nemesfémből, a legtöbbjük aranyból.)

A korobcsinói leletek közül a legtöbbnek van honfoglalás kori magyar párhuzama. Az aranylemezből készült, nyílt végein karneol betétes karperec arany-ezüst változatai ismertek például Egyekről, Kapitányhegyről.³ Az övvereteknek feltételezhető kerekded préselt aranylemezek párhuzamai ismertek Kétpőről, Krylosból.⁴ A nyílhegytípusok, a vaskengyel, a szaltovói típusú korongozott edények gyakoriak a honfoglalás kori magyar sírokban, de általában jellemzőek az i. sz. IX. század sztyeppeti kultúrájára is. Vannak azonban olyan sírleletek is a korobcsinói anyagban, amelyek fontos adatokkal egészíthetik ki magyarországi honfoglalás kori történetünk sztyeppeti régészeti alapját.

Az egyik ilyen lelet a szablya hüvelyszájának ezüstverete, fonatos-palmettás díszítéssel (*1. kép*). A dél-orosz—dél-ukrán sztyeppékről ez az első olyan (publikált) ötvösmunka, amely valóban a később a Kárpát-medencében virágzó honfoglalás kori ötvösművészet teljesen kifejlett formában történő, honfoglalás előtti megjelenése példájának tekinthető.⁵ Például a galgóci és a banai tarsolylemezek, valamint a karosi II. temető 11. sír szablyájának markolatán és hüvelyszájának veretén szinte pontosan ugyanez a fajta palmettás-fonatos minta látható, mint a korobcsinói ezüst kardhüvelydíszítésen.⁶ Ez a tény is jelzi, hogy a magyarországi honfoglalás kori ötvösművészet mintakincse már a korábbi, sztyeppeti szálláshelyeken csaknem teljes pompájában kifejlődhetett, vagyis valószínűleg mégsem Athénének Zeus homlokából történő kiugrása módján szökkent hirtelen szárba a Kárpát-medencében. Révész László már korábban feltételezte, hogy az általa feltárt, méltán híressé vált karosi leletek, honfoglalás kori ötvösművészetünk remekei, még a honfoglalók első nemzedékével együtt, az előző hazából érkezettek a Kárpát-medencébe.

A IX. századi dél-oroszországi és dél-ukrajnai leletanyag céltudatos feltárásának komoly nehézségeivel kapcsolatban alapvető fontosságúnak látszik M. I. Artamonov immár több mint hatvan éves megállapítása a „Szarkel és néhány más Északnyugat Kazárai erőd” című cikkében: „Magyarázatra szorul, hogy miért nem voltak

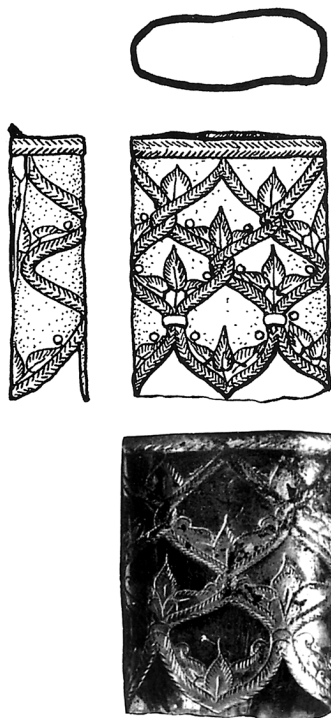
² O. M. Prihodnuk—L. N. Churilova: i. m. 191. A szablya hüvelyének 11,5 × 3,5 cm méretű aranyverete (amely talán a bécsi szablyához hasonlóan, a hüvely alsó részét díszítette), a lelet feltárása (1989) és publikálása (2002) közötti időszakban a múzeumban tűnt el. Uo. 27. sz. jegyzet.

³ Révész L.: Emlékezzetek utatok kezdetére... Budapest 1999, 72.

⁴ A krylosi préselt övveretekre mint a korobcsinói préselt lemezek esetleges párhuzamaira Révész László hívta fel figyelmemet. Ezért itt köszönetemet fejezem ki. Kétpó: The Ancient Hungarians. Exhibition catalogue. Budapest 1996, 238, Fig. 4.

⁵ Kijev környékéről számos ilyen párhuzam ismert. Vö. Fodor I.: Leletek Magna Hungáriától Etelközig. In: Honfoglalás és régészet. (Szerk.: Kovács L.) Budapest 1994.

⁶ The Ancient Hungarians. Banai tarsolylemez: 362, 1. A galgóci tarsolylemez mintái: 389, 1. A Karos-eperjesszőg II. temető 11. sírjából feltárt szablya markolatának ezüstverete: 87, 9—10. kép.

1. kép. Leletek a korobcsinói sírból: a szablya hüvelyszájának palmettás díszítésű ezüstverete

kurgánok a sírok felett a kazár korban Kazária központi területein, és általában országunk déli részén. Mindezek a területeken a kurgán nélküli temetkezés volt az uralkodó jellegű a vizsgált időszakban. Ennek következtében a temetők megfigyelése véletleneken múlik, már csak azért is, mert célkutatásuk sem folyt”.⁷ S. A. Pletneva pedig szinte napjainkban írja a következőket a kazár kori Dnyeper-vidékről: „...A leletmentő ásatások, amelyek különösen széles körben folynak az ukrán sztyeppéken, hatalmas mennyiségű sírlelet anyagot tártak fel az i. sz. VI—VII. századtól a XIV. századig tartó időszakból. Azonban ezeket a leleteket még nem dolgozták fel, nem adták ki, így tehát a terepmunka közbeni hozzávetőleges keltezés pontosságát meghatározni lehetetlen. Amikor ez a feltárt anyag napvilágot lát majd, minden bizonnyal érdekes adatokat kapunk a kazár kultúra Dnyeper-vidéki változatáról.”⁸ Hozzátennénk: könnyen lehet, hogy nem is annyira a kazárokról, mint a

⁷ M. I. Artamonov: Sarkel i nekotorye drugie ukreplenija v Severozapadnoj Khazarii. SA. 6 (1940) 163.

⁸ S. A. Pletneva: Khazarskie problemy v arkheologii. SA 1990/2, 86.

honfoglalás korát megelőző korszak magyarságáról és a magyar szálláshelyeket később elfoglaló, ugyancsak sírjelek nélkül temetkező besenyőkről. Üdvös lenne, ha az Ukrajna helyi múzeumaiban rejlő hatalmas, VII. század utáni publikálatlan sztyepei nomád anyagot magyar kutatók is tanulmányozhatnák.

A korobcsinói sír másik fontos leletcsoportja az a három sima felületű aranylemez, amit a leletet leíró ukrán szerzők formájuk alapján halotti álarc részeinek vélnek. Ezek közül a legnagyobb aranylemez (17,3 × 13,7 cm) feltehetőleg teljes arcot fedő halotti maszk volt, szem- és szájniílások nélkül. A két kisebb aranylemez közül pedig a négyzet alakú (4,4 × 4,4 cm) szemlemez, a 4,2 × 2,4 cm nagyságú, egyik oldalán kettős végződésű lemez pedig szájlemez töredéke⁹ (2. kép). A leletek alapján a honfoglaló magyaroknál elterjedt ezüst-aranszemes, „szemüveges” halotti álarcok eddig ismert formái egy harmadik formával egészíthetők ki: a valószínűleg szintén selyem arclepelre varrott arany szem- és szájlemezek fölé helyezett aranymaszkkal. Ezért a korobcsinói aranymaszk és arany szem- és szájlemezek jelentősége egyaránt nagy a honfoglaló magyarok, valamint általában a népvándorlás kori eurázsiai lovas nomádok halotti arctakaróinak eredete és története szempontjából.

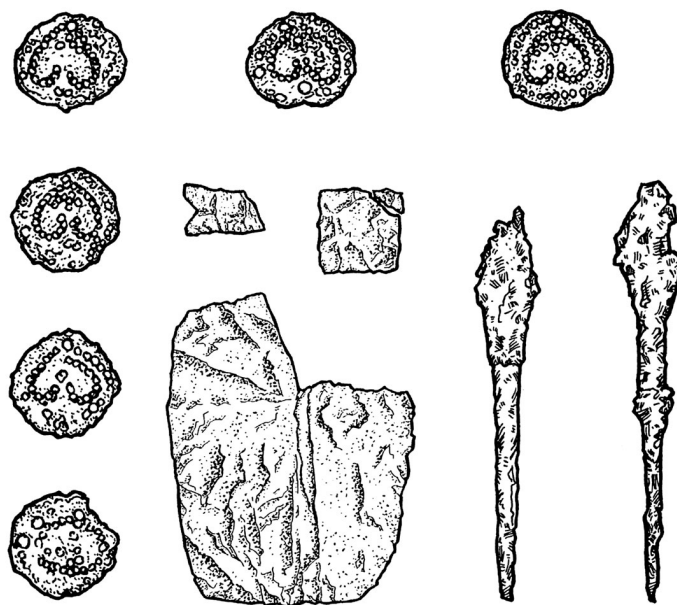
A honfoglaló magyarok ezüst-aranszemes és szájlemezes halotti arctakaróját, az obi-ugorok néprajzilag adatolt halotti arctakarójának régészeti párhuzamát Dienes István fedezte fel a Tiszaeszlár-Bashalom II. temetőben, 1960-ban.¹⁰ A baszhalmi lelet és a későbbiek során előkerült kárpát-medencei halotti arctakaró maradványoknak az Urál-vidéki régészeti párhuzamait Fodor István gyűjtötte össze, majd ismertette tanulmányában a magyar szakmai közönséggel.¹¹ Az 1980-as évek második felében jómagam is foglalkoztam az ősmagyarok halotti maszkos temetkezési szokásával. Írásaimban a sajátos ősmagyar halotti arctakarónak az eredetét, helyét és pontos szerepét igyekeztem meghatározni a népvándorlás kori eurázsiai lovas nomádok selyem, illetve textil, bőr alapú halotti maszkjai, arctakarói között.^{11/a} A korobcsinói leletet bemutató cikk szerzői: A. M. Prihodnyuk és L. N. Csurilova a halotti maszk leírásakor a népvándorlás kori lovas nomádok halotti maszkjának elterjedésével kapcsolatban hivatkoznak az egyik tanulmányomra is. Az alábbiakban néhány kiegészítést fűznék a két ukrán szerző elemzéséhez, az idézett cikkem megjelenése óta tudomásomra jutott régészeti és néprajzi adatok alapján.

⁹ A nagy aranylemez egyik vége le volt törve, a szájlemeze is, az egyik szemlemez teljes egészében elveszett, valószínűleg még mielőtt a leletek a múzeumba kerültek volna. Ez okozhatott volna némi bizonytalanságot a meghatározásban, de a méretek és formák alapján kétségtelen, hogy itt halotti maszkról és szem- és szájlemezről van szó.

¹⁰ Dienes I.: Honfoglalóink halottas szokásainak egyik ugorkori eleméről. ArchÉrt 90 (1963) 108–113.

¹¹ Fodor I.: Honfoglalás kori régészetünk néhány őstörténeti vonatkozásáról. Folia Archaeologica XXIV (1972) 159–175.

^{11/a} Benkő M.: Az ezüstmaszkok türk származására utalnak. Magyar Nemzet, 1986. június 7., 4. Benkő M.: Halotti maszk és sírobolus. AntTan 34 (1987–88) 2, 169–200. Benkő M.: A halotti arctakaró történetéhez. AntTan 36 (1992), 106–108. M. Benkő.: Burial masks of mounted Nomadic peoples in the migration period (1st Millennium A. D.). Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae XLVI (2–3) 113–131 (1992/93).

2. kép. Leletek a korobcsinói sírból: arany maszk, szem- és szájszelemez, arany préselt övveretek; vas nyílhegyek

Kutatásom eredményeit a cikkeim megjelenése óta eltelt tíz év során a magyar őstörténettel foglalkozó kutatók többsége elfogadta és pozitívan értékelte. Érték bírálatok is. Ilyen volt például Veres Péter véleménye, amely szerint halotti maszkok sokfelé voltak a világon, így más földrészeken is, már a neolitikumtól kezdve.¹² Ennek az állításnak igazságát készséggel elismerem, mindössze annyit jegyeznek meg, hogy a magam részéről kizárólag az eurázsiai lovas nomádok népvándorlás kori (i. sz. I. évezred) selyem alapú halotti maszkjaival kívántam foglalkozni, ezeknek eredetével és a sajátos honfoglalás kori magyar halotti arctakaróhoz fűződő kapcsolatával. Más idők és más földrészek halotti maszkjait ezúttal nem tanulmányoztam, nehogy a konkrétan vizsgált témámtól elvonják a figyelmemet. Egy másik bírálat szerint „a

¹² Veres P.: A halotti maszk problematikájáról. Ősök, táltosok, szentek. Budapest 1997, 54–65. Veres Péter cikkének egy személyesebb jellegű megjegyzésére itt reagálok: „A szerző (azaz Benkő Mihály, vagyis én) — ahogy László Gyula, Bakay Kornél sem — egyáltalán nem szégyelli bevallani, sőt, büszke rá, hogy Vámbéri (sic!!) Ármin híve, vagyis a magyar etnogenezisben dominálónak tartja a török/türk elemet...” Való igaz, „nem szégyellem bevallani”, sőt, büszke vagyok rá, hogy Vámbéry Árminnak, a magyar keletkutatás és őstörténeti kutatás nagy alakjának tisztelője és híve vagyok. Az sem okoz nekem arcpirító szégyent, ha László Gyulával együtt említik a nevemet. László Gyula közvetlenül a halotti arctakaróval kapcsolatos adataim népszerű formában történt közlése után akkor éppen készülő művében azonnal hivatkozott a napilapban megjelent előzetes cikkemre. (László Gy.: Árpád népe. Budapest 1988, 162, 106. sz. jegyzet.) Erre pedig különösen büszke vagyok! László Gyula emlékének itt adózom tisztelettel.

nálunk előkerült szemfedők pontos párhuzamait egyedül az Urál-vidéken lehet megtalálni”. A bíráló szerint tehát a honfoglaló magyarok halotti arctakarójának nincsenek közvetlen párhuzamai Belső- és Közép-Ázsiában, vagyis ott, ahol én vélem megtalálni a népvándorlás kori lovas nomád előkelők selyem alapú halotti maszkjának eredetét. Például a T’ienshan I—VI. századi, teljes arcot fedő arany-maszkjai nem hasonlíthatók össze formailag sem és többnyire anyagukban sem, a honfoglalás kori magyar ezüstszerű halotti arctakarókkal, vagy a Rakamazon előkerült eddigi egyetlen honfoglalás kori magyar arany „szemüveggel”.¹³

Való igaz, hogy teljes arcot fedő nemesfém maszkok ősmagyar vagy honfoglalás kori magyar sírból a bíráló megjelenésének idején még nem váltak ismertté a tudomány számára. A feltárt ősmagyar nemesfém szem- és szájlamezek többsége pedig valóban ezüstből készült, és csak igen ritkán aranyból. A fenti ellenérv azonban tarthatatlanná vált a korobcsinói ősmagyar vezérsír teljes arcot fedő arany-maszkjának és arany szem- és szájlamezének felfedezése és publikálása után. Végképp kiderült, hogy a népvándorlás kori lovas nomád világ előkelői között elterjedt selyem alapú halotti maszknak nemesfém-ből készült valamennyi formája: vagyis a teljes maszk, az ún. „szemüveg” és a szem- és szájlamezek egyaránt adatolhatók Belső- és Közép-Ázsiából,¹⁴ az Urál és a Volga vidékéről,¹⁵ valamint a délkelet-európai sztyeppék és a Kárpát-medence IX—X. századi magyarságánál is.

Azon feltevésemnek, hogy a selyem alapú halotti maszk Belső- és Közép-Ázsiából érkezhettek a kelet-európai területekre, nincsenek — és nem is voltak — időrendi akadályai sem. A korobcsinói leleteket bemutató cikk szerzői azt írják, hogy a T’ien Shan és az Altaj vidékén (az én időrendi összeállításom szerint) az i. sz. I—IV. és VI—VII. századi sírokból kerültek a felszínre előkelő temetkezésekből selyemre vagy más alapanyagra, pl. bőrre varrott halotti szemfedők. Ez így nem egészen pontos. Tártak fel Közép- és Belső Ázsiában i. sz. V. századra keltezhető selyem

¹³ Fodor István, Diószegi István, Legeza László: *Őseink nyomában. A vándorló, honszerző és kalandozó magyarok képes krónikája.* Budapest 1996, 50.

¹⁴ M. Benkő: Burial masks of Eurasian mounted Nomadic peoples... 120. Selyemre varrott ezüst és arany szájlamezek az ezüstmaszkok alatt adatolhatók Tankejev-kárról. Az egyik Dzhallak Dzhebe-i (T’ien-Shan — Pamír vidéke, Alai folyó völgye) jelképes sírból pedig selyemmel borított fatörzsre helyezve, miniatűr aranymaszkkal együtt, arany szem- és szájlamezek kerültek a felszínre. A tankejev-kai és Dzhallak Dzhebe-i leletek a korobcsinói aranymaszknak és arany szem- és szájlamezeknek a legpontosabb Volga-vidéki és közép-ázsiai párhuzamai. Szintén a korobcsinói maszkhoz hasonlóan kettőnél több elem-ből állóak a T’ien-shan lábainál, Hsingchiang kínai tartományban előkerült, selyemből és fémből összetett halotti maszkok, valamint a baszandajkai temető 55. kurgán 5. női temetkezéséből előkerült halotti maszk is. Vö. J. A. Chalikova: Volgai Bulgária és a X. századi Magyarország népessége etnikai rokonságának kérdéséhez. Hajdúsági Múzeum Évkönyve I (1973) 27; A. Abetkov: Pamjatniki i kul’tury i iskusstva Kirgizii. Leningrad 1983, 14, 41; M. Benkő: Burial masks of mounted Nomadic peoples... 119; K. E. Grinevich: Basandajka. Sbornik materialov i issledovanij po arkheologii Tomskoj oblasti. Tomsk 1947, 29, LXVI—LXVII.

¹⁵ Fodor I.: Honfoglaláskori régészetünk... E. A. Khalikova—A. Kh. Khalikov: Altungarn an der Kama und im Ural. Régészeti Füzetek, ser. II. No 21, Budapest 1981.

alapú maszkos temetkezéseket is.¹⁶ Tehát a szokás Belső- és Közép-Ázsia nomád és félnomád előkelői között az i. sz. I—VII. századokban megszakítás nélkül létezett. Így, még ha valóban megjelentek volna is a selyem alapú nemesfém maszkos temetkezések az Urál-vidéken már az i. sz. III—IV. században — amire nézve egyébként az adott bírálathoz semmilyen bizonyíték nem áll rendelkezésemre, még csak hivatkozás formájában sem —, akkor is érkezhettek oda a népvándorlás első jelentős hullámával, az éppen akkoriban Belső- és Közép-Ázsia irányából Európa határain megjelenő ázsiai hunok közvetítésével.¹⁷

A korobcsinói leletet közlő szerzők azt írják, hogy a korobcsinói arany maszkot és szem- és szájlemezeket a magyarországiakhoz hasonlóan bőrre varrhatták.¹⁸ Aranymaszk esetében valószínűbbnek látszik a selyem alap, ami sajnos Délkelet-Európa talajában nem, vagy csak nyomokban maradhatott fenn napjainkig. Távoblatban, az Urál-vidéken, Bolsije Tigan'-i keleti magyar temetőben az ásató régész, Jelena Alekszandrovna Khalikova megfigyelt selyem-maradványokat a halott koponyáján a szem- és szájlemezek alatt.¹⁹ Magyarországon is kerültek elő honfoglalás kori sírokból a szem- és szájlemezek alól selyemnek gyanítható arclepelmarmaradványok, például a rakamazi temető előkelő sírjaiból.²⁰ A. M. Tallgren szerint a halotti maszkok selyem alapja esetében a párhuzamokat Kína irányában kell keresni, a maszkok viszont parthus és iráni kapcsolatot jelenthetnek.²¹ Az ókorban több ezer éven át, időszámításunk első évszázadaiban létező mediterrán, parthus és pontusi nemesfém (elsősorban arany-, egy-egy esetben elektron-) maszkok, szem- és szájlemezek az eddigi adatok alapján sohasem voltak selyemre varrva. Nemesfém dróttal erősítették őket a halott fejére. Kínában viszont élő szokás volt a halottak fejének

¹⁶ Krishna Riboud adatait idézem az *évre pontosan keltezhető* turáni halotti arctakarós temetkezésekről: i. sz. 384; i. sz. 418; i. sz. 482; i. sz. 543, 548 vagy 562; i. sz. 558 vagy 576; i. sz. 567; i. sz. 591; i. sz. 517; 592; i. sz. 620; i. sz. 633; i. sz. 641 után. *Khrisna Riboud: Pratiques funéraires dans les nécropoles d'Astana. In: Cultes et monuments religieux dans l'Asie Centrale préislamique. Paris 1987, 89—98. A II—V. századra keltezik egyébként az Alai folyó völgyében a Dzhallak Dzhebe-i temetőt is (A. Abetkov: Pamjatniki i kul'tury Kirgizii, 41), valamint a Talasz folyó völgyében Ketmen Töbe-i temetőt, ahonnan I. K. Kozhombierdiev kilenc arany szem- és szájlemezes temetkezést tárt fel (Kozhombierdieva közlése).*

¹⁷ Fodor István, Diószegi István, Legeza László: *Őseink nyomában...* 49. A hunok megjelenése lehetőségéről a Volga—Urál-vidéken időszámításunk III—IV. századának fordulóján körül V. A. *Mogil'nikov: Sargatskaja kul'tura. In: Stepnaja polosza Aziatskoj chasti SSSR v skifo-sarmatskoe vremja. Arheologija SSSR, Moskva 1992, 311; A. Kh. Khalikov: Tatarskij narod i ego predki. Kazan'. 1989, 59; K. F. Smirnov—S. A. Popov: Savromato-sarmatskie kurgany u c. Lipovka Orenburgskoj oblasti. Materialy i issledovanija po arkheologii SSSR, No 153, Moskva 1972, 27. Han-kori (i. sz. I—II. sz.) hun selyem „szemüveg” ismert Noin Ulából (Mongólia); ugyancsak Han-kori selyem alapú hun agyagmaszkok pedig Dél-Szibériából, a Jeniszej vidékéről. Vö. S. I. Rudenko: Kul'tura khunnov i noinulinskie kurgany. Plate XVI, fig. 1.; A. M. Tallgren: South Siberian cemetery of Oglatky from the Han period. E. S. A. XI, 1937, p. 82.*

¹⁸ O. M. Prikhodnuk—L. N. Churilova: The Korobchino find. 191.

¹⁹ E. A. Khalikova: Magna Hungaria. Voprosy Istorii, 1975.

²⁰ Dienes István közlése. A temető régészeti anyaga publikálatlan.

²¹ A. M. Tallgren: The South Siberian cemetery of Oglatky... 83.

selyembe tekerése az időszámításunk előtti évszázadokban.²² Az i. sz. I. évezredben a Belső- és Közép-Ázsiából, Kína kultúrájának hatóköréből Kelet-Európába érkező népvándorlás kori lovas nomádok ezüst-aranszemes halotti maszkjait az eddig ismert leletek alapján minden esetben felvarrták valamilyen anyagra, az előkelőbbek esetében többnyire selyemre. Ezek az adatok is valószínűbbé teszik az Urál-vidéki halotti maszkoknak délkeleti, keleti származását a délnyugatival szemben.

Már eddig is voltak pontos párhuzamai belső-ázsiai selyem alapú szemfedőknek a Kárpát-medencében, ha nem is éppen a honfoglaló magyaroknál, de az avaroknál. A kunbábonyi kagán sírjából előkerült T alakú aranylemezre gondolunk itt, amelyet maszkként értékelt az ásató régész, H. Tóth Elvira is,²³ különösen, miután a kunbábonyi maszkkal együtt feltárt arany lunettának egy változata felszínre került a Hortobágy-árkusi avar temetőből, két, láthatóan valamilyen anyagra felvarrott, kerek arany szemlemez társaságában. Közép-Ázsiában, Kirgizisztánban, a Talasz völgyi Ketmen-Töbe-i, a hunokkal összekapcsolható temetőben (i. sz. II–V. sz.) kilenc T alakú, orrot és szemöldököt ábrázoló aranylemezt tárt fel I. K. Kozhombierdiev kirgiz régész, szájlemezekkel együtt.²⁴ Ebből egy publikált.²⁵ Az utóbbi időben pedig Kína Hsingchiang tartományában, a valamikor Stein Aurél által is kutatott Ying Pan-i temetőből került elő egy előkelő halott selyembe burkolt arcáról, az ornyeregről egy az orr alakjához igazodó aranylemez.²⁶ E felett lenvászomból készült, emberi arc formájú maszk volt, a homlokon aranypánttal, festett szemöldökkel, szemmel, szakállal és szájjal. Mindez tovább bővíti ismereteinket a népvándorlás kori eurázsiai nomádok halotti maszkja formáiról, valószínű eredetéről, útjáról Kelet-Európaig.

Változóban van a kép a népvándorlás kori nyugat- és dél-szibériai fém szemlemez halotti arctakarókról is. Ezek közül itt három ismertebb leletről szólunk: a baszandajkai teljes egészében fennmaradt halotti arctakaróról, valamint az Uszty Tartassz-i és a Barszov Gorodok-i temetőkből felszínre került szemlemezokről.

A baszandajkai (Tomszk-vidék) temető 55. kurgánja 5-ös női sírjának halotti szemfedője formára igen közel áll a Belső-Ázsiában, Turfánban feltárt szemfedőkhöz. Ugyanis az arcra borított, gyöngyökkel díszített sárga selyem arclepelre a szem, a homlok és a száj fölé varrtak kerek bronzlemezeket. E fölött a szemfedő fölött volt

²² *Krishna Riboud*: Some remarks on the face covers (Fu Mien) discovered in the tombs of Astana. *Oriental Art* 33 (1977) 440.

²³ *E. H. Tóth—M. Horváth*: Kunbábony. Das Grab eines Awarenkagans. Kecskemét 1992, 91. A kunbábonyi és Hortobágy-árkusi arany lunetta közvetlen párhuzamát őrzik Mongólia állami aranykincs gyűjteményének hun anyagában. *Mongolian Arts and Crafts*, Ulanbator, 1987, 3. tábla.

²⁴ *I. K. Kozhombierdiev lányának a közlése*. Ezekből az orr-, szemöldök- és szájlemezekből kettőt magam is tanulmányozhattam a frunzei (ma: Piskek) Történeti Múzeum aranykincsei között, *A. Abetkov* szíveségéből.

²⁵ *Istoria Kirgizskoj SSR*. I. Frunze, 1983, 88. *Benkő M.*: Halotti maszk és sírobolus, 195.

²⁶ *Yang Yen* professzor (Urumcsi Múzeum) kéziratának angol nyelvű változatába *Erdélyi István* szíveségéből tekinthettem bele, amiért itt fejezem ki köszönetemet.

egy második kendő, amelybe az egész fejet beburkolták. E hasonlóság miatt, amikor 1985-ben az anyagot tanulmányoztam, csodálkoztam a sír kései — XV—XVI. századi — keltezésén. A „Baszandajka” cikkgyűjtemény szerzői sohasem kételkedtek abban, hogy a baszandajkai kurgánok török jellegűek és kevés közülük lehet a helyi (obi-ugor, szamojéd) lakossághoz.^{26a} Véleményük szerint az Ob-Tomszk-i vidék már igen korán kapcsolatba került Belső- és Közép-Ázsiával, és a nagy nomád államalakulatok népei megtelepedtek a Felső-Ob mentén. Azonban, a szerzők, mivel más, pontosan keltező tárgyi anyag nem állott rendelkezésükre — nem véve figyelembe a baszandajkai temető közvetlen közelében lévő Altaj hegyeiből ismert több száz VII—VIII. századi türk kőszobor szablyaábrázolásait —, feltételezték, hogy szablyák kaukázusi importként, a XV. századtól kezdve jelenhettek meg ezen a vidéken. Ezért a baszandajkai sírokat az ezen időszak utáni századokra keltezték. Azóta ezt a keltezést a Szibéria türk régészetével foglalkozó orosz kutatók felülvizsgálták. Jelenleg a baszandajkai kultúrát leletanyaga alapján az eddiginél négy-öt évszázaddal korábbra, a XI—XII. századra keltezik és a kimekekkel kapcsolatba hozható szrotszkii kultúrába sorolják be.²⁷ Egy-két évszázadnyi további „időutazás” a népvándorlás korábbi időszakaiba a baszandajkai kultúra esetében nem elképzelhetetlen.

A Baraba sztyeppén, az Uszty Tartassz-i temetőben 1895-ben S. M. Csugunov tárt fel az 5-ös kurgánból a férfi csontváz koponyájának szemgödreiből két szív alakú bronzveretet, ezüstsálakkal átszőve, vékony, pusztulóban lévő textilre helyezve; bronz övveretek, aranyozott ezüst fülbevalók, egyenes kard, tizenegy nyílhegy, kengyel és zabla társaságában.²⁸ A leletet már S. M. Csugunov is török emlékeknek tekintette. Az újabb orosz elemzők az Uszty Tartassz-i kurgántemetőt is a szrotszkii kultúra körébe sorolják és a kimekekkel hozzák kapcsolatba.²⁹

Különösen érdekesek a Barszov Gorodokban (’Párducok Városkája’) 1891-ben Fredrik Martin svéd kutató által feltárt, VIII—IX. századi temetőből, egykor arclepelre varrott szemfedők.³⁰ Fodor István szerint ezek a leletek igazolják, hogy a halotti szemfedőnek a honfoglaló magyaroknál elterjedt formái már az i. sz. VIII. szá-

^{26a} K. E. Grinevich (szerk.): Basandajka, i. h.; 164. A feltárók véleményét figyelmen kívül hagyva a baszandajkai szemfedős női sírt V. I. Pelikh szelkup származású szibériai néprajzkutató és az ő nyomán Veres Péter szelkupnak, Fodor István pedig szamojédnak (szelkup), vagy obi-ugornak véli. G. I. Pelikh: O proiskhozhenija selkupov. Tomsk 1972, 79 sk., 115 sk., 180, 264 sk., 278. Fodor I.: Honfoglaláskori régészetünk... 165, 35. sz. jegyzet. Veres Péter: Az obi-ugorok temetkezési szokásai. In: Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához, 10. Budapest 1982, 113—118; Veres Péter: A halotti maszk problematikájához, 57. Vö. Benkő M.: Halotti maszk és sír-obolus... 198.

²⁷ V. A. Mogil’nikov: Konferencija „Etnicheskaja istorija tjurskikh narodov Sibiri i sopredel’nykh territorij. SA 1994/3, 249. A Ying Pan-i temető: A. Stein: Innermost Asia II. Oxford 1928, 755—758.

²⁸ S. M. Chugunov: Kurgany Kainskogo okruga Tomskoj gubernii. Izvestija Imperatorskogo Tomszkogo Universiteta 16 (1900) 54. A leletek elvesztek; az Orosz Akadémia Régészeti Intézete pétervári részlegének fotótárában őrzött, az ásató régész által a helyszínen készített fényképüket G. V. Dlužnevskaja szívességéből közölhettem: M. Benkő: Burial masks of mounted Nomadic peoples... IX. t.

²⁹ Baraba v tjurskoe vremja. Novosibirsk 1988, 10—13.

³⁰ T. J. Arne: Barsoff Gorodok. Stockholm 1935.

zadban megvoltak az obi-ugoroknál.³¹ Azonban véleményem szerint itt figyelembe veendő a Fredrik Martin Barszov Gorodok-i ásatásának régészeti anyagát közreadó T. J. Arne véleménye is. T. J. Arne az egész Barszov Gorodok-i temető valamennyi tárgyát az itt temetkező etnikummal együtt obi-ugornak tekinti, azonban a szemfedő szokását — a Barszov Gorodok-i négyszögletes bronz szemlemezt és kerek ezüstlemezt a brody-i (Perm környéki) arany szemüveggel összevetve — kelet-ázsiai szokás megjelenésének véli az Urál hegység két oldalán élő népek között az adott időben.³² Arne leírja, természetesen, a szokás néprajzi párhuzamait is az osztjákoknál. Magyarországon az 1940-es években Harmatta János és Czeglédy Károly cikket készítettek elő, amelyben a Barszov Gorodok-i temető kimek jellegét kívánták bizonyítani, részben a tárgyi anyag alapján, részben pedig azért, mert az Ob-vidék jelentős része ebben az időben a türk eredetű nomád kimek törzsek uralma alatt volt. Ez a cikk végül is nem került kiadásra.³³

A selyem alapú, fém szem- és szájlemezes, maszkos temetkezések meglétének kérdése a IX—XIII. századokban az eurázsiai sztyeppéket széles körben uraló ogúzkipsak, kimek törzseknél nemcsak Dél- és Nyugat-Szibéria területével kapcsolatban merült fel. Fodor István inkább véli a manvelovkai ezüstmaszkos sírt ogúzkipsak jellegűnek, mint ősmagyaroknak, többek között a kazakisztáni Chelkar tó környékén felszínre került ogúzkipsak ezüstmaszk és a manvelovkai sírból felszínre került többi lelet alapján.³⁴ Az ogúz-törökök halotti maszkjának kérdése érdekes módon vetődött fel a honfoglalás kor néhány éve elhunyt nagy kutatójánál, Dienes Istvánnál, az ősmagyar halotti arctakaró felfedezőjénél.

Dienes ugyanis — ahogy ezt nekem többszöri beszélgetéseink során elmondta — azért kereste az obi-ugor szemfedő Karlajainen és mások által leírt változatának régészeti párhuzamát a honfoglaló magyaroknál, mert a finnugor eredetű ősmagyar nyelven kívül ásatási eredményei alapján addig az egész ősmagyar kultúrát: az ötvösművészetet, hadművészetet, államszervezetet stb. török (türk) jellegűnek találta. Úgy vélte, hogy nem lehet egyedül a nyelv ugor eredetű. Kell lennie még valami ugor jellegűnek, az ősmagyar hitvilági szokások, így a temetkezési szokások között. Már szakdolgozatában leírta, hogy az obi-ugor halotti szemfedőhöz hasonló hitvilági szokást keres a honfoglaló magyaroknál. 1960-ban várakozásának megfelelően megtalálta a Tiszaeszlár-Bashalom II. temető 10. sírjában a finn kutatók és Csernyecov által leírt obi-ugor szokás pontos régészeti párhuzamát. Természetes volt feltevése, sőt, meggyőződése, hogy itt ősi ugor szokás továbbéléséről van szó.³⁵ A Bálint Csa-

³¹ Fodor I.: Honfoglaláskori régészetünk... 165.

³² T. J. Arne: Barsoff Gorodok. 69.

³³ Harmatta János szíves közlése, amiért itt fejezem ki köszönetemet.

³⁴ Fodor István tanácsa alapján írtam ezt így meg angol nyelvű cikkemben (Benkő M.: Burial masks... 121. A chelkari ezüstmaszkról: Fodor I. Honfoglaláskori régészetünk... 173. 74. sz. jegyzet).

³⁵ László Gyula a következőket mondta Dienesnek a tiszaeszlár-bashalmi szemfedő felfedezése után: „Gratulálok, azonban vedd figyelembe, hogy egy néprajzi szokás összevetése egy régészeti leletben megfigyelt szokással problémákat hordozhat magában.” Dienes I. közlése.

nád kandidátusi disszertációjáról adott opponensi véleményében Dienes István többek között a következőkre hivatkozva nem fogadta el a kitömött lóbőrös honfoglalás kori sírok Bálint Csanád által felvetett esetleges besenyő jellegét: „Az újabban előkerült ilyen leletekben is megvan a finnugor jellegűnek tekintett szemfedő.”³⁶ Azonban az ásatások során a kitömött lóbőrös sírokból előkerült halotti arctakaró-maradványok elgondolkodtathatták Dienest. A kitömött lóbőrös temetkezésekben a szemfedő jelenléte nemcsak azt jelentheti, hogy az ilyen sírokba temetkezők finnugor eredetű magyarok voltak — az is megeshet, hogy a besenyőknél is elterjedt volt a halotti arctakarós temetkezési szokás.

Amikor 1986-ban tavaszán — még első, figyelemfelkeltő írásom megjelenése előtt — Dienes Istvánnal az ősmagyar halotti arctakaróról beszélgettünk, ő a következőket mondta nekem: „Annakidején bizonyos voltam abban, hogy itt mindenképpen finnugor eredetű szokásról van szó. Napjainkra azonban már kételyek merültek fel bennem ezzel kapcsolatban.” (Hogy kételyeinek a fentiek lehettek az okai, az az én feltételezésem.) Dienes István később házi lektorként közreműködött „Halotti maszk és sírobolus” című tanulmányom végső megformálásában,³⁷ és mások jelenlétében is kijelentette, hogy elfogadja szóbeli és leírt érveléseimet.³⁸

A halotti maszk használata a részleges lovastemetkezéssel együtt valószínűleg még napjainkban is élő szokás a Mongol Altaj ogúz-kipcsak származású kazak nomádjai között.³⁹ A múlt század első évtizedeiig az altaji kazakok nevezetes, gazdag és előkelő halottjaik arcára selyemlepelre varrott arany-, ezüstlemezeket, néha nemesfém maszkot helyeztek. Az áldozati toron elfogyasztott ló bőrét, a koponyát és a lábszárcsontokat a halott oldalán a sírgödörben vájt fülkében helyezték el, a halott nyergével, övével, fegyvereivel együtt. Tették pedig ezt azért, hogy a halottnak szeme és szája is legyen a sírban, tehát lásson (az arany a Nap, az ezüst a Hold fényét jelentette szimbolikájukban, mint ahogy általában a Kína kulturális hatókörében élő népek szimbolikájában is), és étkezni is tudjon. Vagyis az ezüst-arany-szemes halotti arctakaró az elhunyt arcát jelképezte. A halott sírba helyezett lova pedig biztosította az elhunyt számára a túlvilágon a gyors közlekedést. A szokásnak lehetnek változa-

³⁶ Dienes I.: Opponensi vélemény Bálint Csanád kandidátusi disszertációjáról. ArchÉrt 105 (1978) 111.

³⁷ Dienesnek a kéziratom elolvasása utáni szavait idézem: „Gratulálok, lehet, hogy adataidat újabb leletek még kiegészítik majd, de ez így megáll.” A másik házi lektorom a Nemzeti Múzeumnak ugyancsak nagy tudású és szintén nemrégiben elhunyt munkatársa, Kiss Attila volt. Mindkettőjük emlékének itt adózom tisztelettel.

³⁸ Veres P.: i. m. 55. Variáció az „egy lónak két oldala van” témára: több kutató feltételezte az obi-ugor halotti arctakaró alapján, hogy a Volga-vidéki tankejevukai temetőbe vegyes — bolgár-finnugor — lakosság temetkezett, és a bolgár-törökök ott a finnugoroktól vették át a selyem alapú ezüstmaszkos temetkezési szokást. Pl.: Finno-ugri i balty v epokha srednevekovja. Arkheologija SSSR., Moskva 1987, pp. 236—239, T. CIII. Fig. 10. Az adatok alapján ennek valószínűsége csekély, a fordított helyzet sokkal inkább elképzelhető. Vö. M. Benkő: Burial masks of mounted Nomadic peoples... 115.

³⁹ M. Benkő: Burial masks... 124—131; Benkő M.: Julianus nyomdokain Ázsiában. Budapest 2001, 65., 68. o. fényképei.

tai, hiszen ahogy nekem altaji barátaim elmondták, a nomádoknál nemcsak népenként, törzsenként, de nemzetségenként, sőt családonként is léteznek sajátos, idegenek által nem ismert titkok, szokások.⁴⁰ Magyarazatként azonban mindenütt a fentiekben leírtakat adták. A régmúlt idők ásatások során előkerült halotti maszkjai mögött álló hitvilági hátteret az írott források adatainak szegényessége miatt elsősorban a recens néprajzi párhuzamok mögötti hitvilág adataival tudjuk összehasonlítani, és ezek természetesen nem nyújthatnak biztos támpontot. Azonban számomra a halotti maszk használatának a fenti magyarázata lovas nomád előkelőkhöz méltóbbnak tűnik, mint az, amely szerint azért van a halott arcára helyezett szem- és szájlemezre szükség, hogy a halott lelke ne jöhessen ki a koponyából, és ne ijesztgethesse az élőket.⁴¹

Az aranynak és az ezüstnek a fényt árasztó szerepére vall a belső- és középszelezi népek szimbolikájában a V. V. Radlov által gyűjtött altaji dal is:

„Altaj fehér magaslatán
Ezüstvirág virágzik.
Az Ezüst-hegyek honában
Fehéren ragyog a hold.
Altaj mélykék magaslatán
Aranyvirág virágzik.
Az Arany-hegyek honában
Fényesen ragyog a nap.”

A korobcsinói magyar vezérsír arany halotti maszkjának és szem- és szájlemezének felfedezése és publikálása nagymértékben erősíti a népvándorlás kori lovas nomád előkelők selyem alapú, nemesfém maszkos, szem- és szájlemezes halotti arc-

⁴⁰ Az obi-ugoroknál is évek kellenek ahhoz, hogy egy idegent beavassanak a samanikus szokásokba, vagy megismertessék az illetőt egy helyi temetkezési szokással. (*Kerezi Ágnes* szíves közlése.) Török népeknél ez még nehezebb.

⁴¹ *O. M. Prihodnuk—L. N. Churilova*: The Korobchino find. 192. A részleges lovastemetkezés mögötti hitvilági háttér X. századi Volga-vidéki török nyelven beszélő népeknél *Ibn Fadlān* szerint nem állt távol a mai altaji kazak elképzeléstől: az áldozati tor után póznára akasztott lóbor, farok, lábszárcsontok és koponya segítették a halottat az utazásban a síron túli világba. *A. P. Kovalevskij*: Kniga Ahmeda ibn-Fadlana o ego puteshestvii na Volgu v 921—922. Kharkov 1956, 128. A maszk használata mögötti hitvilágról nem ismerünk korabeli forrást. A kérdés bonyolultságával kapcsolatban helyénvalónak érzem idézni *Dienes István* szavait: „Számomra bizonyosságnak tűnik, hogy az általam korábban felvázolt ún. »kettős lélekhit« igen ősi, az őskőkorba visszanyúló hiedelem a finnugorságnál, illetve a magyarságnál. De az ebből fokozatosan kibomló szakrális világlátás-világkép, és különösen az erre épülő, — a 9—10. századból ismert, a honfoglalás kori temetőkben megragadható — sajátos szokásanyag egyes elemei (mint amilyenek az arclepel, a holtak tájolása: másvilági utukra indítása, a lovastemetkezés, az előkelők rejtve temetése, stb.) már műveltségük frissebb rétegéből valók. Hogy ezek mikor jelentek meg, hová gyökereznek az antikvitásban, milyen műveltségi hatások eredményei, milyen hiedelmek rejtőznek mögöttük (kiemelés tőlem. B. M.), mindez, külön studiumok tárgya.” *Dienes István* birtokomban lévő, publikálatlan kézírata 1989-ből.

takarójának eredetével és elterjedésével kapcsolatban eddig rendelkezésre álló adatokat. Ezek szerint ez a temetkezési szokás Délkelet—Kelet felől, Belső- és Közép-Ázsia irányából, valószínűleg ázsiai hunok, valamint türk nyelven beszélő népek közvetítésével jelenhetett meg Délnyugat-Szibériában és az Urál-vidéken az i. sz. I. évezred első kétharmadában. Az i. sz. IX. században ez a szokás az Urál—Volga-vidékről nyugat felé vándorló ősmagyarokkal együtt eljutott a délkelet-európai sztyeppékre és a Kárpát-medencébe is. Ezt a feltevést szintén megerősítik az utóbbi néhány évben felfedezett történeti-filológiai adatok a magyarság etnogeneziséről.

A türk birodalom megalakulása idején, az i. sz. VI. század közepén a hódító türkők által legyőzött közép-ázsiai ogur-törökök egyes népcsoportjai először a Volga-vidékre, majd egy ottani újabb vereség után a sztyeppei utaktól távolabb eső, nehezebben elérhető középső és északi Urál-vidékre menekülhettek, ahol a helyi lakossággal keveredve részt vehettek az ősmagyarok etnogenezisében.⁴² Az így kialakult „hetumoger” törzsszövetség⁴³ átkelt a Volgán. Először a Volga—Oka között foglalt szállásterületet, majd a VII. század elején dél felé hatolva Kobrat onogurbolgár államához csatlakozott. Annak felbomlása után szövetségi viszonyba került Asparuch onogurbolgár törzsszövetségével, azzal együtt vándorolt Nyugat felé, és elérte a Kárpátok keleti lejtőit; a Duna, valamint a Fekete-tenger északi partvidékét. A IX. század elején a kabarok csatlakozása után az ősmagyar törzsszövetség a bolgároktól függetlenné vált és az adott korban a kelet-európai sztyeppe-övezet legnagyobb katonai erejével rendelkező nomád államalakulata lett.⁴⁴ Az ősmagyarok Délkelet-Európában uralt területeinek egyik központja lehetett a Dnyeper-vidék. Erre a tájra nagyon jól ráillik Ibn Rusztának és Gardizinek az ősmagyarok országáról szóló leírása. A magyarok sztyeppei szállásterületeinek egyik, az arab szerzők által leírt egyik határfolyója lehetett akár a Dnyeper is. A Dnyeper partvidékéről könnyű volt portyákat indítani a közelben élő keleti szlávok ellen, és a hadjáratokban ejtett foglyokat a Fekete-tenger partján bizánci fennhatóságú területre, a Dnyeper középső vidékéhez közeli kercsi piacra vinni, ahol bizánci luxuscikkekért eladhatták őket. Nomád téli szállásnak is igen alkalmas volt a Dnyeper partvidéke,⁴⁵ és mindig is használták erre a célra, amióta és amíg csak lovas nomádok éltek a mai dél-ukrajnai sztyeppéken.

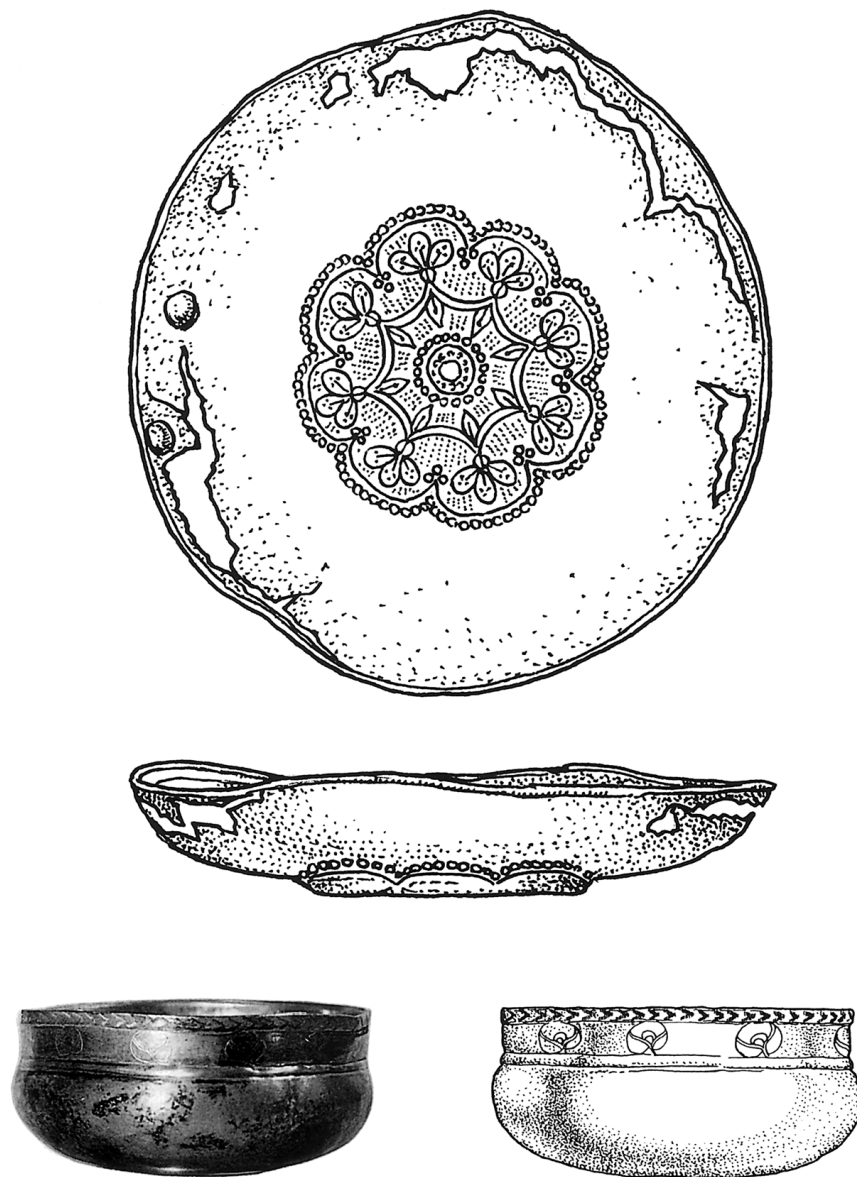
A korobcsinói ősmagyar sírleletet publikáló ukrán szerzők véleménye szerint ebben a sírban az ősmagyar arisztokrácia legfelső rétegéből származó férfi feküdhe-

⁴² Harmatta J. előadása az MTA Nyelvtudományi Osztálya 1989. május 12-én megtartott nyílt ülésén. Magyar Tudomány, 1990, 253 skk.; Benkő M.: A halotti arctakaró történetéhez. AntTan XXXVI (1992) 1—2, 108.

⁴³ Harmatta J.: A Volgától a Dunáig. A honfoglaló magyarság történeti útja. Magyar Nyelv XCVII (2001. március) 7, 14.

⁴⁴ Harmatta J.: A Volgától a Dunáig. Uo.

⁴⁵ Ibn Ruszta, Gardizi: A magyarok. In: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. (Szerk.: Györffy György.) Budapest 1986, 86—89.

3. kép. Leletek a korobcsinói sírból: aranyozott ezüstantányér és -csésze

tett. Feltételezéseik között szerepel a hét törzsvezér valamelyike, a fejedelem, valamint a magyar seregek jobb- és balszárnyának vezetői. A régészeti adatok alapján megalkotott feltételezést más sztyeppei nomád nagyurak, sőt, uralkodók temetéséről szóló hiteles korabeli leírások teszik még valószínűbbé. A Dzsingiszida mongol nagykanokat aranyveretes övek, nemesfém csésze és tányér kíséretében temették el jeltelen sírba, amelynek helyét tízezer lóval tapostatták le.⁴⁶ Aranyozott ezüstcsésze és -tányér, arany övveretek kerültek elő a korobcsinói jeltelen sírból is (3. kép). Ezek az imént idézett vezértemetkezési szokás leírása alapján a legmagasabb rangú személyek méltóságjelvényei közé tartoztak a sztyeppei lovas nomád világban, az ezüst-aranyveretes hüvelyű szabtyával és az arany karpereccel együtt. Hozzájárul mindehhez még az arany halotti maszk és alatta az arany szem- és szájlemezek jelenléte is a korobcsinói temetkezésnél. Ez a pompás gazdagság arra vall, hogy az ősmagyarok valóban vezető szerepet játszó katonai hatalom lehettek a délkelet-európai sztyepén az adott időben, és hogy ennek a sztyeppei nagyhatalomnak egyik vezérét temethették el a korobcsinói sírban.

Mindenesetre igen fontos ősmagyar leletet hozott a felszínre a jeltelen sírok esetében megszokott vak szerencse a Dnyeper-vidéken, 1989-ben. Ennek a leletnek az alapos tanulmányozása új fényt vethet a magyarok honfoglalást megelőző és honfoglalás kori történetének számos kérdésére is.

SUMMARY

Rich mounted Nomadic grave was brought to the surface and destroyed during dam construction at Korobchino (Dnepropetrovsk, Krinicki District, Ukraine) in 1989. Those finds which became known for the scientific world seem to be very important for the history of the ancient Hungarians. The silver mouth mount of a sabre scabbard from Korobchino is the only published Steppe find of this kind up to now which has punctual parallels in the Hungarian cemeteries of the Carpathian Basin from the Conquest Period. Unique find is the complete golden burial mask in company of golden face-covers and eye-covers (most probably sewn on silk) from an ancient Hungarian grave. It seems probably that one of the leaders of that ancient Hungarian people was buried in the unmarked grave in the Dnieper-district, which became leading military power on the East-European steppes for the IX. Century A. D.

Keywords: Golden burial mask, Korobchino, Proto-Hungarian, grave of tribal head

⁴⁶ *Ma Twan Lin: Wen hien t'ung khao*, 1. Supplement. Idézi: *J. J. M. de Groot: The religious system of China*. Vol. II. Leyden, 1894, 438.